

УДК: 339.54(477)

І.С. Фомін

НАЦІОНАЛЬНА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ

Стаття спрямована на визначення шляхів вдосконалення і підвищення відповідності міжнародним стандартам національної зовнішньоекономічної політики і посилення її позитивного впливу на господарський розвиток України.

The article is aimed at the determination of the ways of improvement and increase of conformity with international standards of the national external economic policy and strengthening of its positive influence on economical development of Ukraine.

Ключові слова: мито, субсидії, нетарифне регулювання, антидемпінгові заходи, компенсаційні заходи, ліцензії, імпорт, експорт.

Забезпечення сумлінного виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань належить до базових вимог, визначених у національному законодавстві [1]. У 2008 р. Україна набула членства у Світовій організації торгівлі (СОТ). З огляду на це вона взяла на себе широке коло міжнародних зобов'язань зовнішньоекономічного характеру. Від результативності політики держави у сфері міжнародних економічних відносин значною мірою залежить ситуація у її господарстві, перспективи його розвитку. Отже, важливим є забезпечення на основі наукових досліджень ефективної реалізації зовнішньоекономічної політики України з чітким додержанням стандартів СОТ.

Питання застосування і трансформації механізмів СОТ, реалізації політики України та інших країн у сфері регулювання зовнішньої торгівлі в умовах членства у СОТ розглянуто у численних наукових публікаціях. Так, можна виділити роботи, авторами яких є О. Портанський [2, с. 65–73], А. Мукерджі [3, с. 3–13], А. Лавут [4, с. 49–61], А.С. Disdier, L. Fontagne [5, р. 495–514], О. Булана [6, с. 68–78], Т. Мельник [7, с. 5–12]. У цих роботах розглянуто різноманітні аспекти митно-тарифного, нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, державного субсидування, взаємовідносин держав-членів СОТ між собою.

Проте у науковій літературі нерозробленою залишається низка рекомендацій, за рахунок використання яких можна було б забезпечити вдосконалення з урахуванням загально визнаних у світі принципів та підходів національної зовнішньоекономічної політики та максимізацію її позитивного впливу на господарський розвиток України. Мова йде про рекомендації щодо підвищення досконалості, відповідності стандартам СОТ та ефективності національних механізмів державного субсидування, здійснення за участю держави зовнішньоторговельних операцій із товарами, перегляду ставок ввізного мита, регулювання імпорту сільськогосподарських товарів, протидії демпінговим чи субсидованим імпортним поставкам, визначення величини збору за одержання разової (індивідуальної) ліцензії. Всебічному аналізу і пошуку шляхів врегулювання цих проблематичних питань присвячена дана стаття.

Метою статті є розробка науково обґрунтованих рекомендацій стосовно підвищення досконалості та відповідності міжнародним стандартам зовнішньоекономічної політики України та оптимізації її позитивного впливу на національну економіку.

Доречним бачиться забезпечення формування і коригування (за відповідних обставин) переліків товарів, до імпорту яких мають застосовуватися нульові чи невисокі, середні та значні за своїм розміром ставки мита. При цьому слід додержуватися таких принципів. По-перше, нульові чи невисокі ставки ввізного мита мають діяти на товари, національне виробництво яких відсутнє та не планується до створення у доступній для огляду перспективі. Такі митні ставки також повинні застосовуватися щодо імпорту продукції, якщо обсяги виготовлення та/або якісні й інші споживчі характеристики її вітчизняних аналогів не можуть задовільнити потреб українських споживачів як на поточному етапі, так і у перспективі. Згадані ставки мита мають застосовуватися на товари, вітчизняні аналоги яких мають високий рівень конкурентоздатності і виробляються в обсягах, достатніх для задоволення попиту на них на внутрішньому ринку України. По-друге, якщо ті чи інші види вітчизняної продукції не виготовляються, випускаються у недостатніх для задоволення внутрішніх потреб обсягах та/або мають порівняно невисокий ступінь конкурентоспроможності на поточному етапі, але існують обґрунтовані підстави для очікування налагодження їх випуску, суттєвого поліпшення показників їх виробництва та споживчих властивостей у певній перспективі, щодо імпорту подібних товарів іноземного походження доречно застосовувати (залежно від стану справ у відповідних секторах національної економіки та прогнозованих темпів розвитку останніх) середні чи високі ставки мита. Розміри таких ставок можуть поступово зменшуватися в міру зміни на краще ситуації у сфері випуску і збуту вищезгаданих різновидів української продукції. По-третє, незалежно від вищевикладених принципів,

на імпорт товарів, що не мають суттєвого значення для задоволення соціально-економічних потреб країни, зокрема предметів розкоші, доречно використовувати високі або принаймні середні ставки мита. По-четверте, підвищення державою-членом СОТ наведених у її розкладі поступок граничних ставок мита на певні товари можливе, як правило, за умов вжиття нею заходів із адекватної (компенсаційної за своїм характером) лібералізації її зовнішньоторговельного режиму, застосовуваного щодо операцій з іншими видами продукції [8].

Отже, формування і коригування (залежно від зміни обставин) вищезгаданих переліків розширить можливості компетентних органів України щодо забезпечення прийняття в адекватні строки рішень про проведення в рамках СОТ переговорів із питань відповідного перегляду граничних ставок ввізного мита, зафіксованих у її розкладі поступок, з метою запобігання негативному впливу тих чи інших чинників на стан вітчизняного виробництва та взагалі національної економіки. Наявність таких переліків підвищить спроможність зазначених органів правильно і своєчасно визначати товари, на які ставки ввізного мита доцільно підвищити понад граничний рівень, а також продукцію, максимальні митні ставки на імпорт якої можливо скоротити без заподіяння шкоди національним суб'єктам господарювання, та забезпечувати належний рівень обґрунтованості позиції України під час вищезгаданих переговорів, від якого головним чином залежатимуть результати останніх. Тобто реалізація викладених пропозицій сприятиме створенню підстав для здійснення обґрунтованих та ефективних змін рівня митно-тарифного оподаткування імпорту товарів в Україну з чітким додержанням вимог СОТ і належним врахуванням національних економічних інтересів.

У цьому плані доречно зазначити, що Державною програмою економічного і соціального розвитку України на 2010 рік було визначено необхідність забезпечення перегляду зобов'язань країни перед СОТ щодо зв'язаних ставок ввізного мита на деякі товари машинобудівної галузі, виробництво національних аналогів яких постраждало від світової фінансово-економічної кризи [1].

В Україні потрібним є законодавче визначення на національному рівні узгоджених із вимогами СОТ засад державної підтримки суб'єктів господарювання.

Так, необхідно забезпечити із додержанням стандартів СОТ розкриття змісту понять «субсидія» та «субсидія з обмеженою кількістю одержувачів», які є основоположними в системі пов'язаних із субсидуванням правил даної організації і використовуються її членами для цілей державної підтримки та антисубсидійної політики.

За можливістю надання субсидій Україною і імовірністю застосування у зв'язку із цим проти останньої заходів антисубсидійного характеру іноземними державами їх слід поділити на три категорії із визначенням базових характеристик для кожної.

До першої категорії мають належати заборонені до використання субсидії, що обумовлюються імпортозаміщенням або експортуванням товарів.

До другої категорії слід зараховувати субсидії з обмеженою кількістю одержувачів, які не належать до заборонених. Такі субсидії мають надаватися для врегулювання проблем, ефективність розв'язання яких без їх використання обґрунтовано визначається низькою. Розміри і строки надання субсидій даного типу не повинні перевищувати ті, що необхідні для подолання згаданих проблем і за можливості мають скорочуватися при зміні на краще обставин, що обумовлюють необхідність застосування цих видів

державної підтримки. Надання субсидій, про які йдеться, для операцій із товарами мусить супроводжуватися узгодженими з міжнародними стандартами дійовими заходами держави із диверсифікації географічної структури їх поставок та уникнення здійснення останніх за заниженими цінами.

Третю категорію мають становити субсидії, кількість одержувачів яких не є обмеженою. Застосування Україною субсидій третьої категорії повинне відбуватися із чітким виконанням вимог СОТ, додержання яких обумовлює їх віднесення до таких, що не мають обмеженої кількості одержувачів, та нерозповсюдження на них заходів антисубсидійної політики.

Реалізація вищевикладених пропозицій та трансформація з їх урахуванням системи державної підтримки суб'єктів господарювання України здатні суттєво підвищити ефективність її функціонування і обумовити у результаті зростання конкурентоздатності і збуту вітчизняних товарів на зовнішніх та внутрішньому ринках.

Законодавчо слід встановити вимоги, із додержанням яких підприємства, що є державними або одержують від держави виключні чи спеціальні привілеї, повинні здійснювати операції купівлі та продажу, пов'язані з імпортом чи експортом товарів. Так, зазначені підприємства повинні здійснювати відповідні операції на недискримінаційних засадах, керуючись тільки комерційними міркуваннями, пов'язаними, зокрема, з цінами, якістю, доступністю, придатністю до продажу продукції, умовами її транспортування. Вони мають надавати підприємствам іноземних держав (відповідно до загальноприйнятої ділової практики) достатню можливість конкуренції за участь в операціях, про які йдеться.

Запропоновані підходи сприятимуть посиленню гарантій забезпечення чіткої відповідності стандартам СОТ політики України у сфері здійснення за участю держави зовнішньоторговельних операцій із товарами та її ефективності для розвитку національної економіки в умовах інтеграції у систему світогосподарських зв'язків. Доречно зазначити, що чинним українським законодавством проведення політики даного типу передбачено стосовно зовнішньої торгівлі спиртом, зерном, а також деякими іншими товарами [1].

Потрібно скасувати положення національного законодавства щодо незастосування пільгових підходів до імпорتنих операцій із товарами, стосовно яких має місце вжиття Україною антидемпінгових чи компенсаційних заходів [1]. Це дозволить усунути невідповідність системи зовнішньоторговельного регулювання України вимогам СОТ, згідно з якими, дозволяється застосування лише тих заходів антидемпінгової та анти субсидійної політики, що передбачені правилами даної організації [8]. У такий спосіб вдасться запобігти виникненню торговельних суперечок із приводу такої невідповідності між Україною та іншими членами СОТ і застосуванню останніми контрзаходів, здатних відчутно стримувати розвиток експорту вітчизняної продукції.

Кількість суперечок, що виникли в рамках СОТ із питань додержання положень Угоди про застосування статті VI ГАТТ 1994 р. та Угоди про субсидії і компенсаційні заходи, становить 88 і 87 відповідно [8]. Україна поки що не вдавалася до використання механізмів антисубсидійної політики. Водночас в Україні щодо товарного імпорту було порушено 31 антидемпінгове розслідування [1]. Кількість розслідувань даного ти-

пу, за результатами яких були прийняті рішення про застосування остаточних анти-демпінгових заходів становить 21 [1]. З огляду на це скасування вищезазначених законодавчих положень є тим більш необхідним.

Необхідним є вилучення із законодавства України з питань основних засад державної аграрної політики на період до 2015 р. положень, згідно з якими, до головних напрямів розв'язання проблем формування ринків продукції сільського господарства і продовольства зараховується квотування товарного імпорту [1]. Ці положення не узгоджуються з вимогами СОТ щодо незастосування заходів нетарифного регулювання операцій з імпортування сільськогосподарських товарів [8]. Отже, їх скасування дасть змогу підвищити відповідність механізмів зовнішньоторговельної політики України нормам даної організації з питань регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та розширити можливості держави щодо одержання максимальних сприятливих результатів її провадження в економічній сфері. Доцільність забезпечення у стислі строки гармонізації з нормами СОТ системи регулювання імпорتنних операцій України щодо агропродовольчих товарів впливає, зокрема, із значних їх обсягів та питомої ваги у загальній величині національного товарного імпорту. Так, у 2010 р. обсяг імпортування в Україну агропродовольчих товарів становив 5761,8 млн. дол. США, або 9,49% від загальної величини її товарного імпорту [9].

Правова база України містить норми про те, що за одержання кожної разової (індивідуальної) ліцензії суб'єкт, до якого застосовано спеціальну санкцію у вигляді індивідуального режиму ліцензування, має сплачувати державний збір у національній валюті України у розмірі 0,2% від величини вартості продукції, окрему зовнішньоекономічну операцію з якою він має намір здійснити за таким документом дозвільного характеру [1]. Дані норми потребують коригувань, спрямованих на встановлення єдиної фіксованої величини вищезгаданого збору у національній валюті на основі виключно витрат держави у зв'язку із видачею разової (індивідуальної) ліцензії і забезпечення в такий спосіб її незалежності від обсягу у кількісному чи вартісному виразі відповідної зовнішньоекономічної операції.

Так вдасться забезпечити уникнення негативних торговельно-економічних ефектів, пов'язаних із невідповідністю згаданих норм правилу СОТ, згідно з яким, величини зборів, що накладаються її членами у зв'язку з діями стосовно ввезення чи вивезення товарів і є іншими, ніж мито або непрямі внутрішні податки на експорт, імпорт, не повинні перевищувати розмірів коштів, необхідних для їх (дій) провадження, і мають використовуватися для захисту інтересів вітчизняних товаровиробників та у фіскальних цілях [8]. Зазначені дії можуть бути пов'язані із проведенням консульських операцій, аналізу та інспекції, застосуванням кількісних обмежень, ліцензування, валютного контролю, заходів карантину, санітарного контролю та дезінфекції, наданням відповідних документів [8].

Доречно зазначити, що на сьогодні в Україні розмір збору за видачу інших, ніж разові, експортних/імпорتنних ліцензій встановлено на рівні 220 та 780 грн. для випадків запровадження відповідно автоматичного та неавтоматичного ліцензування зовнішньоекономічних операцій [1].

В Україні має місце застосування вивізного мита щодо значного кола товарів. Причому останнім часом спостерігається активізація використання державою даного

зовнішньоторговельного інструменту і посилення жорсткості підходів у сфері тарифного регулювання експорту. Так, у 2010 р. було прийнято законодавче рішення про продовження періоду й уповільнення темпів скорочення з 30 до 15% ставок мита на вивезення з України брухту легованих чорних і кольорових металів та напівфабрикатів із їх використанням [1]. У 2011 р. на пшеницю, суміш пшениці та жита (меслин), полбу, ячмінь, кукурудзу було запроваджено вивізне мито за комбінованими ставками з адвалерними частинами у 9%, 14%, 12% та мінімальними розмірами специфічних частин у 17, 23 і 20 євро за 1 тону [1]. При цьому в рамках СОТ визначено здатність мита суттєво перешкоджати міжнародній торгівлі і доцільність забезпечення членами даної організації на взаємовигідних й обґрунтованих засадах скорочення рівня митного оподаткування товарного експорту [8]. СОТ дозволяє застосування на чітко визначених умовах інструментів нетарифного регулювання експорту товарів [8]. Використання інструментів даного типу неодноразово мало місце в ході реалізації зовнішньоторговельної політики України.

Отже, на основі наукових досліджень доречно визначити критерії і механізми прийняття (з урахуванням світового досвіду, міжнародних стандартів і національних інтересів) державних рішень щодо надання переваги застосуванню у разі потреби вивізного мита або нетарифних регуляторів стосовно експорту товарів з України. Це дозволить забезпечити посилення прозорості, передбачуваності, обґрунтованості та економічної результативності державних рішень із питань тарифного і нетарифного регулювання Україною експортних товаропотоків.

Підбиваючи підсумки вищевикладеному, слід акцентувати увагу на таких моментах. Застосування комплексу запропонованих підходів спроможне відчутно сприяти підвищенню відповідності міжнародним стандартам національної зовнішньоекономічної політики, оптимізації позитивних наслідків її провадження для торговельного, виробничого та взагалі господарського комплексу України.

1. <http://www.rada.gov.ua>; 2. *Портанский А.П.* ВТО: перспектива переговоров Дохийского раунда сохраняется / А. П. Портанский // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 12. – С.65–73; 3. *Мукерджи А.* Внедрение нормативов ВТО: проблемы развивающихся стран / А. Мукерджи // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 6. – С.3–13; 4. *Лавут А. А.* Роль Латинской Америки в отстаивании интересов развивающихся стран в ВТО / А.А. Лавут // Латинская Америка. – 2007. – № 4. – С.49–61; 5. *Disdier A.C.* Trade Impact of European Measures on GMOs Condemned by the WTO Panel / A.C. Disdier, L. Fontagne // Review of World Economics. – 2010. – Volume 146, Number 3. – P. 495–514; 6. *Булана О.* Державна підтримка підприємств реального сектора економіки в Україні в умовах її інтеграції у СОТ і ЄС / О. Булана // Економіка України. – 2011. – № 2 (591). – С.68–78; 7. *Мельник Т.* Тарифне регулювання у контексті членства України у СОТ / Т. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – № 2. – С.5–12; 8. <http://www.wto.org>; 9. <http://www.ukrstat.gov.ua>.